

I.I.E.S

سناریوهای رفتارهای احتمالی اوپک و عربستان و گزینه‌های
ج.ا.ایران

دیدگاهها و تحلیل‌ها

شماره ۱۹

تالیف: محمدصادق جوکار

تهران - خیابان ولیعصر - روبروی پارک ملت -

خیابان سایه - پلاک ۶۵

تلفن: ۲۷۶۴۴۳۲۹ صندوق پستی: ۴۷۵۷-۱۹۳۹۵

آدرس اینترنتی:

energydiplomacy.iies.ac.ir

مقدمه:

این گزارش از سه بخش الف) سناریوهای رفتاری پیش‌روی اوپک، ب) تحلیل رفتار و سناریوی رفتاری عربستان سعودی در اوپک و نهایتاً پ) ترسیم گزینه بهینه رفتاری ایران در اوپک تشکیل شده است.

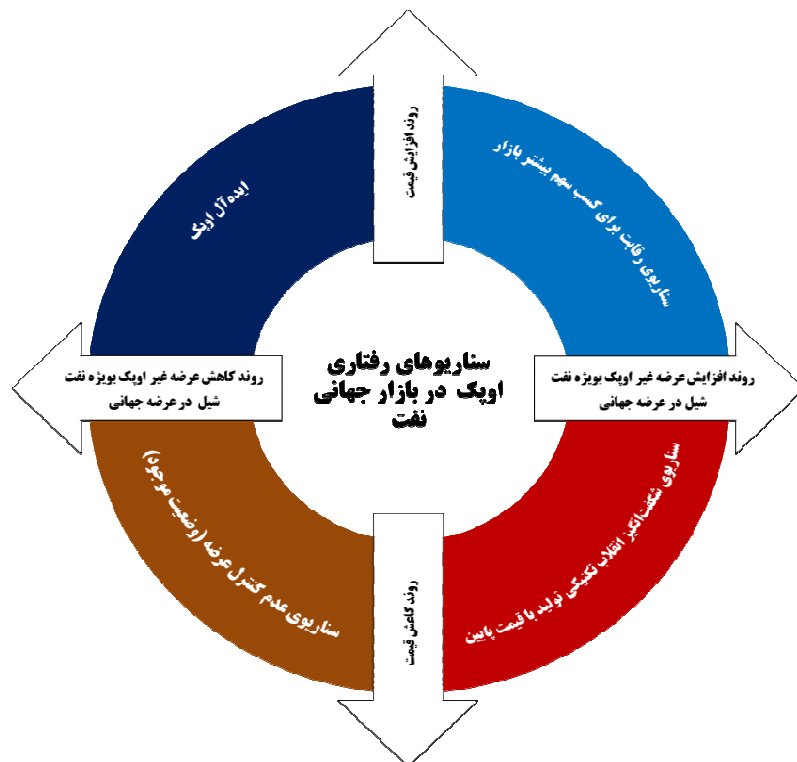
۱. سناریوهای رفتاری پیش‌روی اوپک

برای یافتن نحوه رفتار اوپک در سال‌های آتی، نیازمند فهم عوامل اصلی تاثیرگذار بر رفتار آن و تطابق واقعیت با این عوامل اصلی و نهایتاً ترسیم سناریوهای رفتاری ممکن برای اوپک بر اساس واقعیات تجاری و غیرتجاری موجود می‌باشیم. در یک تقسیم‌بندی کلان بر اساس متغیرهای بازار، الگوی رفتار اقتصادی سازمان اوپک از دو متغیر عمده قیمت و سهم بازار متأثر می‌شود.

لازم به ذکر است که سهم عرضه غیراوپک در عرضه جهانی، در سال‌های اخیر متأثر از توسعه جهشی منابع نامتعارف بویژه نفت‌شیل ایالات متحده بوده است. بر اساس این دو متغیر کلی، سناریوهای پیش‌رو و رفتاری سازمان اوپک به ۴ دسته کلی تقسیم می‌شود که عبارتند از:

- سناریوی ایده‌آل اوپک
- سناریوی عدم کنترل عرضه (وضعیت موجود)
- سناریوی رقابت آرام
- سناریوی شگفت‌انگیز

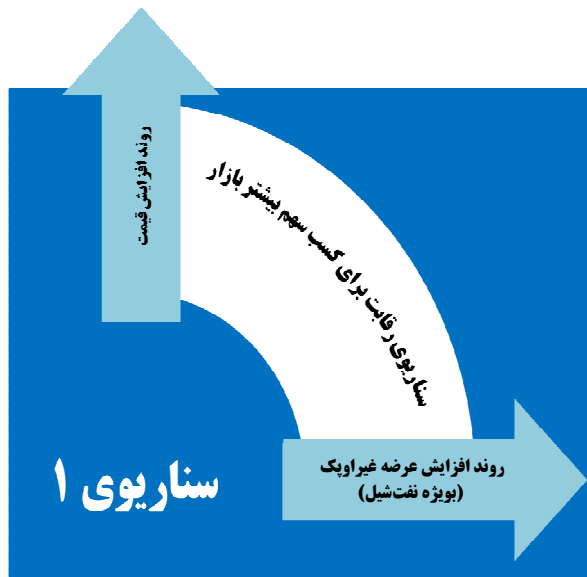
وضعیت کلی سناریوها و چگونگی عوامل تاثیرگذار بر آن در نمودار ذیل مشخص شده است:

۱-۱. سناریوی اول: سناریوی رقابت

این سناریو در شرایطی محقق می‌شود که قیمت نفت در سطح بالایی قرار گیرد و عرضه نفت غیراوپک بویژه با توسعه نفت‌شیل در حال افزایش باشد. طبیعتاً برای تحقق چنین سناریویی باید تقاضای جهانی نیز بالا باشد تا در موازنه عرضه و تقاضای جهانی، قیمت نفت در حد بالایی قرار گیرد.

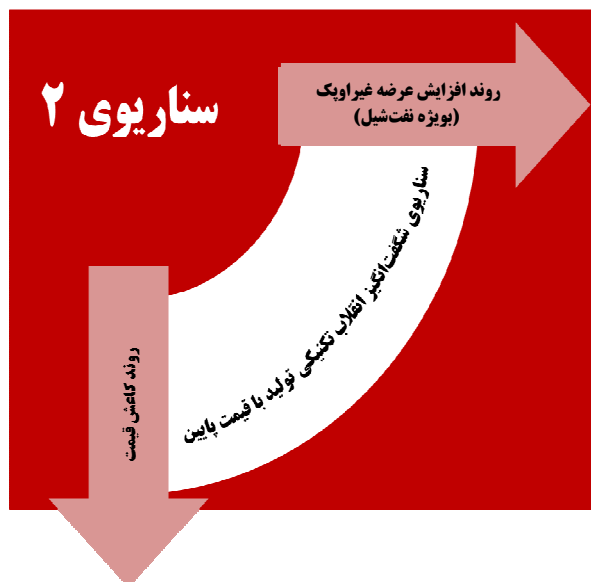
از نظر تحلیلی، در این سناریو، به دلیل جذب عرضه توسط تقاضای جهانی و بازی تعاملی اوپک و غیراوپک، رفتار اوپک بر اساس رقابت برای کسب سهم بازار بیشتر بوده و چون برای عرضه اوپک و

غیراوپک فضای عملیاتی وجود دارد، ماهیت رقابت آنها آرام، بدون تنش و اقتصادی خواهد بود. بازار در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ تاحدودی در چنین وضعیتی قرار داشت. با توجه به وضعیت کنونی بازار و توجه به برآوردهای مربوط به چشم‌انداز رشد اقتصادی و رشد تقاضای جهانی، وقوع چنین سناریویی در بازار جهانی نفت در «آینده نزدیک غیرمحتمل» است.

۱-۲. سناریوی دوم: سناریوی شگفت‌انگیز

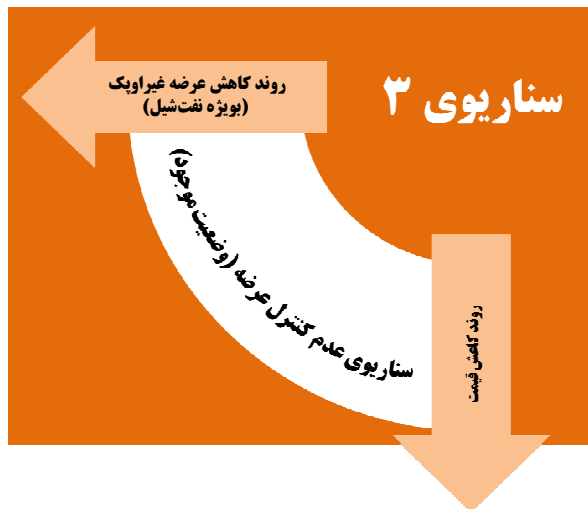
این سناریو در صورتی اتفاق می‌افتد که حتی در زمانی که قیمت نفت روند کاهشی دارد نیز روند تولید نفت نامتعارف بویژه نفت‌شیل روبه رشد باشد که نشان‌دهنده رخ دادن پیشرفت‌های تکنیکی بسیار شدید در تولید نفت‌شیل حتی در قیمت‌های پایین خواهد بود. به سخن دیگر، این سناریو بیانگر تکرار وضعیت هزینه پایین تولید گازشیل برای نفت‌شیل می‌باشد. در حال حاضر در ایالات متحده، هزینه تولید گاز شیل بسیار نزدیک به هزینه تولید گاز متعارف است و در حالی که سطح قیمت گاز طبیعی

در بازار آمریکا به کمتر از ۳ دلار در میلیون بی‌تی‌یو رسیده است، روند تولید گاز شیل همچنان ادامه دارد. اما آمارهای کنونی نشان می‌دهد که با توجه به کاهش شدید تعداد دکل‌های حفاری فعال در صنعت نفت ایالات متحده از بیش از ۱۶۰۰ دکل در اکتبر ۲۰۱۴ به ۶۴۸ دکل در اواخر ماه می ۲۰۱۵، تولید نفت شیل ایالات

متحدہ در قیمت‌های پایین، با رشد پیش‌بینی شده همراه نخواهد بود. کاهش سطح سرمایه‌گذاری‌ها و کاهش سود شرکت‌های فعال در بخش نفت شیل آمریکا نیز این مسئله را تایید می‌نماید. پس تحقق این سناریو با توجه به شرایط تکنیکی موجود در توسعه نفت شیل ایالات متحده، در کوتاه‌مدت محقق نخواهد شد و به نظر می‌رسد که کاهش قیمت نفت، به احتمال زیاد منجر به عدم تحقق رشد پیش‌بینی شده تولید نفت شیل و کاهش تولید فعلی بعضی از میادین فعال کنونی، خواهد شد. در صورت وقوع این سناریوی (که در آینده نزدیک نامحتمل است) اوپک و غیر اوپک الزاماً باید نسبت به هماهنگ‌سازی سیاست‌های عرضه اقدام نمایند.

۱-۳. سناریوی سوم رفتار اوپک: رفتار عدم کنترل عرضه اوپک (وضعیت موجود)

این سناریو به دلیل افزایش عرضه جهانی شامل افزایش عرضه غیر اوپک و به طور خاص افزایش تولید نفت نامتعارف ایالات متحده و عدم توافق اوپک در کاهش عرضه در اجلاس پیشین بوجود آمد که مشخصات اصلی آن تداوم روند فزاینده عرضه اوپک در شرایط پایین بودن قیمت نفت می‌باشد. برخی از تحلیل‌گران، سیاست اوپک مبنی بر عدم کنترل روند فزاینده عرضه را سیاستی برای کاهش قیمت و در نتیجه «کنترل عرضه غیر اوپک بویزه نفت شیل ایالات متحده» و افزایش سهم بازار اوپک

از طریق جهانی با خارج کردن بخشی از عرضه پرهزینه غیر اوپک می‌دانند.

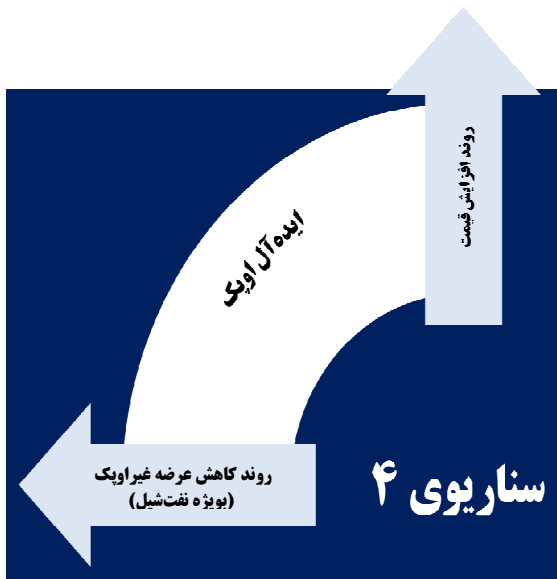
این سناریو هرچند که در کوتاه‌مدت متضمن کاهش درآمدهای نفتی کشورهای عضو اوپک می‌باشد اما در بلندمدت، احتمالاً می‌تواند اهمیت استراتژیک عرضه نفت اوپک و سهم آن را از عرضه جهانی حفظ نماید. اما اوپک همواره با تهدید رشد تکنولوژیکی توسعه ارزان منابع نفت شیل روبرو می‌باشد که البته وقوع آن در کوتاه‌مدت نامحتمل است.

تلاش عربستان در تداوم برنامه فعلی‌اش (مطابق سیاست‌های اعلامی وزیر نفت این کشور) با این سناریو همخوانی دارد و البته تاکنون نشانه‌هایی از موفقیت نسبی در کاهش رشد پیش‌بینی شده نفت شیل ایالات متحده را شاهد بوده است. مطابق برآوردهای آژانس بین‌المللی انرژی و برخی دیگر از مراکز تحقیقاتی نظیر وودمکنزی و سیتی‌گروپ، بخش عمده رشد تولید پیش‌بینی شده نفت ایالات متحده در قیمت‌های زیر ۶۰ دلار، محقق نخواهد شد.

۴-۱. سناریوی چهارم: وضعیت ایده‌آل اوپک

سناریوی چهارم ایده‌آل‌ترین وضعیت برای اوپک می‌باشد. بسیاری از تحلیل‌گران، رفتار عربستان در عدم کنترل عرضه نفت در شرایط کاهش قیمت را شکل‌بخشی به این سناریو دانسته‌اند تا با تهدید کاهش عرضه نفت غیراوپک، به دو هدف افزایش سهم بازار اوپک و افزایش قیمت جهانی دست یابد. در کنار این عوامل بازاری، عواملی نظیر تشدید مشکلات زیست‌محیطی ناشی از تولید نفت شیل و تشدید موانع حقوقی توسعه منابع نفت شیل نیز از انتظارات کشورهای اوپک می‌باشد.

برای تحقق این سناریو، اوپک علاوه بر اینکه باید منتظر

عدم تحقق برخی از اتفاقات تقویت‌کننده این سناریو که بیرون از حیطه اختیارات این سازمان است، باشد، باید به اقداماتی نیز دست‌بزند:

- تحمل قیمت‌های پایین نفت و کاهش درآمدهای نفتی خود
  - تداوم سیاست عربستان در رها کردن میزان عرضه که به نظر می‌رسد با توجه به روند فزاینده تولید نفت عراق و افزایش تولید نفت ایران (در صورت توافق نهایی با ۵+۱) اقدام دشواری هم نباشد.
  - امیدواری به عدم وقوع توسعه شدید تکنولوژی استخراج نفت شیل در شرایط قیمت‌های پایین نفت
- البته تداوم سیاست عدم کنترل افزایش عرضه و کاهش قیمت با توجه به نیاز عربستان سعودی به درآمدهای ارزی برای تداوم جنگ یمن و حفظ ائتلاف نظامی علیه حوثی‌ها و نیاز به تداوم حمایت روسیه از عملیات نظامی مورد تأیید سازمان ملل علیه حوثی‌ها و در نتیجه ضرورت توجه به سیاست‌های انرژی روسیه و نیاز این کشور به افزایش نسبی و محدود قیمت نفت، کمی دشوار می‌باشد.

۲. رفتارشناسی عربستان سعودی در اوپک

مطابق تحلیل پیشین نگارنده در خصوص سناریوی محتمل رفتاری عربستان در اجلاس قبلی اوپک مبنی بر «اصرار عربستان بر عدم مداخله اوپک در کاهش عرضه به بازار» برای پاسخ به تهدید ورود عرضه نامتعارف به بازار که منجر به کاهش اهمیت استراتژیک عربستان در بازار بین‌المللی نفت شده است، به نظر می‌رسد که عربستان سناریوی قبلی خود را با کمی تغییر که در ادامه بیان خواهد شد ادامه خواهد داد.

ارزیابی میزان موفقیت سناریوی عربستان، از لحاظ فنی نیازمند زمان بیشتری است زیرا هرچند که تعداد دکل‌های فعال حفاری ایالات متحده کاهش یافته است اما همانگونه که پیش‌بینی می‌شد، این کاهش دکل‌ها، تاثیر محسوسی در تولید نفت این کشور در کوتاه‌مدت نداشته و عمدتاً منجر به عدم تحقق برنامه‌های رشد تولید

نفت در سال‌های آینده خواهد شد. زیرا میادین فعال تولید نفت‌شیل هزینه‌های سرمایه‌ای خود را در برهه بالا بودن قیمت نفت انجام داده و می‌توانند با قیمت‌های پایین‌تر از ۵۰ دلار نیز به تولید اقتصادی خود ادامه دهند. (بنگرید به گزارش سیتی‌گروپ و وود مک‌نزی در مورد هزینه سربسری تولید نفت‌شیل).

بنابراین، سیاست قبلی عربستان در مورد مقابله با تهدید روزافزون ورود نفت‌شیل به بازار، زمانی موفق خواهد شد که ادامه یابد و سرمایه‌گذاری‌های جدید تولید نفت‌شیل را به دلیل تداوم زمانی قیمت‌های پایین، کاهش داده و یا متوقف سازد.

آمارها نشان می‌دهد که سیاست عربستان در این مورد تاکنون موفق بوده است و باید ادامه یابد. دلیل اتخاذ این سیاست از سوی عربستان نیز روشن است، مقامات عربستان معتقدند که دلیل اصلی کاهش همکاری استراتژیک ایالات متحده با این کشور در مورد موضوعاتی مثل سوریه، پرونده هسته‌ای ایران و تحولات منطقه‌ای، به دلیل افزایش استقلال انرژی این کشور و کاهش وابستگی به واردات نفتی بویژه از خاورمیانه می‌باشد. از اینرو باید برای جلوگیری از تداوم روند فزاینده تولید نفت‌شیل و حفظ اهمیت استراتژیک نفت کشور خود در نزد ایالات متحده، قیمت نفت را پایین نگه دارند تا «برنامه استقلال انرژی و کاهش واردات انرژی ایالات متحده» شکست بخورد.

به نظر می‌رسد، عربستان همچنان رویکرد خود در اجلاس ۲۰۱۴ اوپک را با کمی تغییر به دلیل تحولات جدید در ابعاد سیاسی منطقه‌ای ادامه دهد. به نظر می‌رسد که سیاست عربستان «حفظ سقف تولید اوپک و بازی نوسانی تولید خود(عربستان)» برای حفظ قیمت‌ها در حدی است که قیمت‌ها آنقدر بالا نباشد که منجر به تولید جهشی نفت‌شیل گردد و آنقدر پایین نباشد که منجر به بحران اقتصادی در کشورهای تولیدکننده اوپک گردد. موضوعاتی مثل ضرورت توجه به خواسته‌های روسیه در افزایش قیمت نفت نیز برای عربستان مهم است چون عربستان به تداوم رای این کشور در شورای امنیت سازمان ملل علیه یمن نیازمند است اخباری هم مبنی بر تعهد عربستان به روسیه در مشارکت در افزایش قیمت نفت به شرط عدم رای وتوی روسیه به قطعنامه شورای امنیت علیه حوثی‌های یمن به گوش می‌رسد. همچنین ضرورت‌های اقتصادی مربوط به حفظ ائتلاف عربی علیه یمن، از جمله مواردی است که در این خواسته عربستان در مورد افزایش محدود قیمت‌ها تا آستانه‌ای که موجب تولید جهشی نفت‌شیل نشود، موثر است.

۳. گزینه رفتاری مناسب ایران

گزینه‌های رفتاری ایران باید با توجه به سناریوی احتمالی بازار و سیاست‌های عربستان، در راستای تحقق بیشینه منافع ملی ایران مورد ارزیابی قرار گیرد. با توجه به سیاست‌های راهبردی انرژی ایران و وضعیت بازار جهانی، گزینه رفتاری مناسب ایران باید حول توازن دو محور راهبردی قرار گیرد:

- عدم کاهش اهمیت راهبردی نفت اوپک در مقابل نفت نامتعارف در بازار جهانی در بلندمدت؛ که نیازمند سطحی از قیمت می‌باشد که از توسعه جهشی نفت شیل جلوگیری نماید
  - عدم کاهش اُفت جایگاه ایران در اوپک و عرضه جهانی نفت و همچنین بازیابی جایگاه پیشین (پیش از تحریم) در کوتاه مدّت به دلیل نیاز به درآمدهای نفتی
- توازن برقرار کردن میان این دو محور بسیار دشوار می‌باشد. زیرا ایران و عربستان علاوه بر تعارضات در سیاست‌های انرژی خود در اوپک و سهم هر کشور از کل عرضه اوپک، دارای اشتراک منافع در مورد سهم عرضه کلی نفت اوپک در عرضه جهانی هستند.
- بهترین راهکار برای تحقق این دو محور راهبردی، اصرار بر حفظ سیاست سقف تولید کلی اوپک و تغییر در سهم هر یک از اعضا در سقف تولید توافق شده اوپک می‌باشد.
- طبیعتاً در شرایط تداوم تحریم، ایران ابزار لازم بر پیگیری این سیاست خود را ندارد. با لغو تحریم‌ها و افزایش تولید، ایران می‌تواند وارد تعامل جدی با دیگر اعضای اوپک بویژه عربستان شود تا از یکسو با بازی «توازن متقابل آسیب»^۱ کشورهای اوپک را مجبور به ایجاد فضا برای افزایش تولید نفت ایران کند چراکه افزایش عرضه و کاهش شدید قیمت به سود هیچ‌یک از کشورهای عضو اوپک نخواهد بود و از سوی دیگر سقف تولید را حفظ کند تا قیمت‌ها در حاشیه سطح مورد نیاز برای جلوگیری از تولید جهشی نفت شیل ایالات متحده حفظ شود و از اینرو اهمیت و سهم استراتژیک نفت اوپک از عرضه جهانی تضعیف نگردد.
- با حفظ قیمت‌ها در حاشیه سطح مورد نیاز برای جلوگیری از تولید انقلابی نفت شیل، هم تولید نفت ایالات متحده رشد جهشی نخواهد کرد و هم کشورهای اوپک درگیر مشکلات اقتصادی ناشی از تضعیف شدید قیمت نفت (که برای توسعه اقتصادی این کشورها ضروری است) نخواهند شد.
- در این شرایط، میان محورهای راهبردی مورد نظر ایران نیز تا حدی توازن برقرار می‌گردد.

^۱ - در بازی متقابل آسیب که تنها در شرایط لغو تحریمها امکان‌پذیر می‌باشد، ایران می‌تواند با ابزار افزایش عرضه نفت که منجر به کاهش قیمت می‌گردد، به عربستان اعمال فشار کند که یا به هماهنگ‌سازی سیاست‌های عرضه با دیگر کشورها پردازد و یا مثل سایر کشورها متحمل آسیب‌های سطح پایین قیمت نفت گردد.